ויש אומרים אף רידייא ובעו רבנן רחמי אנשמה בשעה שיוצאה מן הגוף ובטלוה תניא כוותיה דר' שילא היוצא לדרך קודם קריאת הגבר דמו בראשו רבי יאשיה אומר עד שישנה ויש אומרים עד שישלש ובאיזה תרנגול אמרו בתרנגול בינוני אמר רב יהודה אמר רב בשעה שישראל עולין לרגל עומדין צפופין ומשתחוים רווחים ונמשכין אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת מאי קאמר הכי קאמר אף על פי שנמשכין אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת ועומדים צפופין כשהן משתחוין משתחוין רווחים וזה אחד מעשרה נסים שנעשו במקדש דתנן[א] עשרה נסים נעשו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא [ב]הסריח בשר הקדש מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחים ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים עומדים צפופים ומשתחוים רווחים ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים פתח במקדש וסיים בירושלים איכא תרתי אחרנייתא במקדש דתניא מעולם לא כבו גשמים אש של עצי המערכה ועשן המערכה אפי' כל הרוחות שבעולם באות ומנשבות בו אין מזיזות אותו ממקומו ותו ליכא והתניא [ג]רב שמעיה [ד]בקלנבו שברי כלי חרס נבלעין במקומן ואמר אביי מוראה ונוצה ודישון מזבח הפנימי ודישון המנורה נבלעין במקומן פסולי תלתא הוו חשבינהו בחד אפיק תרי ועייל תרי אי הכי בלועין נמי תרי הוו חשבינהו בחד חסרו להו איכא נמי אחריתי [ה]דאמר רבי יהושע בן לוי נס גדול היה נעשה בלחם הפנים סלוקו כסדורו שנאמר [1]לשום לחם חום ביום הלקחו ותו ליכא [ו]והאמר ר' לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן המדה ואמר רבנאי אמר שמואל כרובים בנס היו עומדין ניסי דבראי קא חשיב ניסי דגואי לא קא חשיב אי הכי לחם הפנים נמי ניסי דגואי הוא לחם הפנים ניסי דבראי הוא דאמר [ז]ריש לקיש מאי דכתיב [2]על השלחן הטהור מכלל שהוא טמא כלי

וי"א אף רידייא. מלאך הממונה על השקות הארץ ממטר השמים ממעל ומן התהום מתחת וקורא להן שנאמר תהום אל תהום קורא כדאמרי' במס' (תענית דף כה. ודף כה:) ואמרינן התם דדמי לעגלא ולכך נקרא רידייא לשון שור החורש מתרגמינן לא תרדי (דברים כב): **כוותיה דר' שילא.** דאמר קרות הגבר קרא תרנגולא: **היוצא [ח] יחידי לדרך דמו בראשו.** מפני המזיקין: **דמו בראשו.** עון מותו על ראשו מוטל שהוא המית עצמו: **בתרנגול בינוני.** שאינו ממהר קריאתו ולא מאחר: **צפופים.** לשון לף. מרוב העם היו נדחקים איש באחיו ואין לו מקום לנטות על צדו לכאן ולכאן וזקוף כקורה אף רגליו ניטלים מעל הארץ: **משתחוים רווחים.** וכשמשתחוים ונופלים נעשה להם נס והמקום מרחיב עד שיש ביניהן ארבע אמות שלא ישמע איש וידוי של חבירו שלא יכלם: **נמשכין אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת.** נמשכין מתוך דוחקן ומתפזרין על פני אורך כל י"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל לצפון ולדרום ויוצאין ממקום דריסת רגליהם ונכנסין דרך בית החליפות בין לידי ההיכל לכותלי העזרה לצפון ולדרום ומשם נכנסין למערב באמת עשרה אמה שיש אויר אחורי בית הכפורת עד כותל מערבי של עזרה כדתנן במסכת מדות (פ"ה משנה א) ואמרינן לה לעיל בפרקין (דף טז:): **מאי קאמר.** מאחר שמשתחוים רווחים ונתרווח המקום על ידי הנס אמאי מוקיקו לימשך ולהתפשט אחורי בית הכפורת: **הכי קאמר כו'.** האי ונמשכים אחורי כו' ארישא קאי קודם השתחואה והכי קאמר אע"פ שנמשכין אחורי הכפורת והיו צריכין לעמוד צפופים מרוב דוחקן אפילו הכי כשהיו כולם משתחוים באים למזרח המזבח בתוך העזרה ומשתחוים לפני ההיכל ובריוח: **לא הפילה אשה.** עוברה שנתאותה לאכול מבשר הגלי כשמעלה ריח: **בבית המטבחים.** של עזרה: **ולא נמצא פסול בעומר.** שאם יארע בו פסול אין אחר להביא תחתיו שהוא נקצר בליל מוצאי י"ט ואין מרבין לקצור אלא כפי השיעור של עשרון מנופה בי"ג נפה וכן שתי הלחם נאפין מערב י"ט ואין אפייתן דוחה יום טוב ואם יפסל לא יאפו אחרת בי"ט וכן לחם הפנים שנאפה מע"ש ואם יפסל אין חילוף והשלחן עומד ריקם עד שבת הבאה: **צר לי המקום.** מזומני לדוקים דילתי דחוקה: **בקלנבו.** שם מקום: **שברי כלי חרס.** שמבשלים בהן קדשי קדשים ובליעתן נאסרת משום נותר וטעונין שבירה כדכתיב (ויקרא ו) וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר ושבירתו במקום קדוש כדאמרי' התם בזבחים בפרק דם חטאת (דף צג:) ואם אין נבלעין נמצאו אשפתות של שברים בעזרה: **מוראה ונוצה.** של עולת העוף: **ודישון מזבח הפנימי ודישון המנורה.** בכל בקר נותן עם תרומת הדשן במזרח של כבש כדתנן גבי תרומת הדשן (תמיד פ"א משנה ד) הגיע לרצפה הפך פניו לצפון והולך במזרחו של כבש כעשר אמות מקום שנותנין שם מוראה ונוצה ודישון מזבח הפנימי והמנורה וקרא נמי דמוראה ונוצה הכי כתיב והשליך אותה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן (ויקרא א): **פסולי תלתא הוו.** פסול עומר ושתי הלחם ולחם הפנים תלת ניסי משבתינהו: **בלועין תרי הוו.** דשברי כלי חרס הוה חד ומוראה ונוצה וכל הניתנים שם חד הוה: **סילוקו כסידורו.** כשמסלקין אותו עדיין הוא חם: **חום ביום הלקחו.** שהוא חם ביום שנלקח משם והאי קרא בלחם הפנים כתיב בספר שמואל: **מקום ארון אינו מן המדה.** אינו תופס למעט ממדת החלל של בית כלום דתניא[ט] ארון שעשה משה יש לו עשר אמות אויר לכל רוח כשניתן באמצע בית הכפורת והרי כל החלל לא היה אלא כ' על כ' שנאמר (מלכים א ו) ולפני הדביר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב נמצא שאין מקום הארון ממעט כלום: **כרובין בנס היו עומדין.** גופי הכרובים שעשה שלמה עומדין בארץ אצל ארון אחד בצפון ואחד בדרום (שם) וכנפיהם עשרים אמה פרושות מקיר אל קיר דכתיב כנף הכרוב חמש אמות נמצאו הכנפים מחזיקים את כל החלל נמצא עובי הגוף אינו מן המדה: **דבראי.** מבחוץ בעזרה נסים הידועים לכל: **מכלל שהוא טמא.** שמקבל טומאה:

התורם יהא חלק דאי כ"ג תורם א"כ ליחשביה נהי טבילה דטביל בהדי חמש טבילות ועשרה קידושין שכ"ג טובל בו ביום וכן עשה הפייס הוקמו מתלות דשן לנערה כפייס דשן הנערה אלמא שהיו מפייסין ביוה"כ מי תורם ור"י אומר דשפיר גרס כ"ג דלהכי מקדמי לתרום ולסדר מערכה ולסלק האברים שלא נתעכלו כדי שימצא כהן גדול מזומן כל מה שצריך מיד כשיעלה עמוד השחר קודם שיהיה רעב ואלם[י]: [כ]**והיה קולו נשמע בשלש פרסאות.** תימה דבפרק שלישי דתמיד (דף ל:) תנן מיריחו היו שומעין קול גביני כרוז דהיינו עשר פרסאות וי"ל דבי' פרסאות לא היו מבינין אלא קול הברה בעלמא וכן יש לפרש הא דאמרי' ריש פרק טרף בקלפי (לקמן לט:) דליריחו דלתות היכל נשמעין בשמונה תחומי שבת והתם תנן מיריחו: **נבלעין במקומן.** פירש הרב פורת דהוא הדין דישון מזבח החיצון ואין נראה לרבינו תם דמנא ליה האי סברא כיון דלא חשיב ליה בהדי הנך ועוד הא אמרי' בפרק כל שעה (פסחים דף כו.) ובשילהי תמורה (דף לד.) ואפר הקדש לעולם אסור באותן שטעונין גניזה כדתניא ושמו בגנת ושמו שלא יפזר אלמא דלא הוי נבלע במקומן מדטעון גניזה מיהו יש לומר קרא לאו איסא סמך וה"ק אי לאו הוה ניסא שיהא נבלע במקומן טעון גניזה אי נמי נראה לי אם מפר שם והוליא אותו קאמר דאפר הקדש לעולם אסור וכן פירש רש"י בסוף תמורה[ל]:

רבינו חננאל

וי"א קול רידיא. פי' רידיא הא דגרסי' באחרית פרק סדר תעניות האלו האחרון, אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא רידיא ודמי לעיגלא תילתא, ופריקה שפותיה וקאי בין תהומא עילאה לתתאה. לתהומא תתאה אמר [א]בע מימך ולעילאה אמר חשור מימך, שנאמר הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצינו, פי' התור, עגל שהוא שור. היוצא קודם קרות הגבר דמו בראשו. אמר רב כשהיו ישראל עולים לרגל היו עומדין צפופין ומשתחוין רווחין. ואע"פ שנמשכין י"א אמה אחורי בית הכפרת. וזה אחד מן עשרה נסים שבמקדש, דתנן במס' אבות פרק אחרון עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח וכו'. ואקשינן פתח ואמר עשרה נסים שבמקדש ואומר בכללן שנים בירושלים הזיק נחש ועקרב וצר לי מקום. ושני איכא תרתי אחרייתא במקדש והן, שלא כיבו גשמים אש המערכה ולא הזיזה הרוח עשן המערכה. ותו ליכא והא תני רב שמע בקל. פי' כך שמו ומפורשים בזבחים פרק דם חטאת שניתז, וכי עושין אשפתות בעזרה, אשמיטתיה הא רב שמע בקל, שברי כלי חרס נבלעין במקומן. וכן אמר אביי מוראה ונוצה כו'. ודחינן פסולי תלתא הוו והם עומר ושתי הלחם ולחם הפנים חשבינהו בחד. וכן הבלועין נמי תרתי חשבינהו כחד, חסר חד, עייל נס דלחם הפנים שהיה נשאר בחמותו ח' ימים שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו. פי' לחם חום היה מסתלק כיום סדורו. ואסיק דלחם הפנים היה מיטלטל עם השלחן, מדקתני על השלחן הטהור מכלל שמטמא והא קיימא [לן] דטומאת הכלים מן השק ילפינן דכתיב או בגד או עור או שק, ואמרינן מה שק מיטלטל מלא וריקם. אף כל כלי המיטלטל מלא וריקן הוא שמקבל טומאה.

◆

תוס' ישנים

לא נמצא פסול בעומר. לפי שלא היו יכולין להביא אחר כדפי' בקונטרס ועוד"ג דאמרינן לעיל (דף ז.) גבי עומר אומר ומבילין אחרת תחתיה מ"מ לא שכיח למצוא אחרת: ולא אירע קרי לכהן גדול. אבל מיהא [טומאות אחרות] אירעו כדאשכחן לקמן (דף מז.) וכהמה דזכפי ותמוה ליגורה כו' אבל פסול קרי דנגלה הוא לא אירע ובירושלמי גר' מעשה ואירע קרי לכהן גדול ונכנס יוסף בן אולם כו' ויש לומר כדפי' בירושלמי דבמקדש ראשון דוקא קאמר א) דתניא מעולם לא כיבו גשמים אש כו' מוכח הכי דלא תנן להו במשנה דאבות: שברי כלי חרס וכו'. פי' דם חטאת (זבחים לד:) מוכח שבירתן במקום קודש אבל עשוי לא ידעינן מקרא מנלן שאחר שבירתן איני יכול להוציאן משם: מוראה ונוצה. פי' ה"ר יוסף דהוא הדין תרומת הדשן וקשה אמאי לא חשיב לה ור"ת אומר דודאי לא היתה נבלעת ולהכי דרשי ושמו בגנת ושמו כולו ושמו שלא יפזר דלוכה איסור הנאה ואי נבלעת למה טעונה גניזה ושמא אם לא אירע הנס קאמר דהכי נמי מפיק במעילה פרק וולד חטאת (דף יב.) איסור הנאה בדישון מזבח הפנימי והמנורה מיהו לקמן בפ' הוציאו לו (דף נט: ד"ה והזי) פירשתי דהיינו קודם דישון ומ"מ אחר דישון קתני לא נהנין ולא מועלין: מקום ארון כו'. תימה כיון דפריך השתא מנסים שהיו בבית ראשון כגון ארון וכרובים דשלמה אם כן ניחשוב נמי נסי דלקמן (דף לט.) דתנן מ' שנה ששימש שמעון הצדיק היה גורל עולה בימין כו' וכל שכן בבית ראשון ב) שנבנו שהיו אז חשובים יותר יש לומר כי גם במקדש ראשון פעמים שלא היה עולה ג) (והד"ה) דודאי בארון וכרובים שייך להקשות יותר לפי שבכל שעה שהיו בבית המקדש נעשים גם שלמה אבל הני דלקמן פרק טרף בקלפי פסקו בזמן שראויין להיות ומהאי טעמא נמי ניחא טפי הא דקשיא לי אמאי לא חשיב נמי הא דאמרינן בתמיד נשחט (דף סד:) גבי שלש כתות דלוכה

מסורת הש"ס

א) אבות פ"ה מ"ה, ב) כ"א המלוע, ג) [זבחים נג.], ד) גירסת ע"י מקלנבו, ה) חגיגה דף כו: [מנחו' כט. צו:], ו) ב"ב דף צט. מגילה דף י., ז) חגיגה דף כו: מנחות דף צו:, ח) מס' ד"א פי"א, ט) [מגילה י:], י) [ועי' תוס' זבחים דף פו: ד"ה מעשום], כ) שייך לעמוד הקודם, ל) [ועי' תוס' זבחים דף סד. ד"ה דישון].

◆

תורה אור השלם

1. וַיִּתֶּן לוֹ הַכֹּהֵן קֹדֶשׁ כִּי לֹא הָיָה שָׁם לֶחֶם כִּי אִם לֶחֶם הַפָּנִים הַמּוּסָרִים מִלִּפְנֵי יְיָ לָשׂוּם לֶחֶם חֹם בְּיוֹם הִלָּקְחוֹ: שמואל א כא ז

2. וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְיָ: ויקרא כד ו

◆

מוסף רש"י

ונמשכין אחת עשרה אמה. י"א אמה היו נותרים בעזרה אחורי חומת בית הכפורת (תמורה ל:). לא הפילה אשה מריח בשר הקדש. מתאוה בשר הקדש, אי נמי מריח איברים של המערכה, שאלו הריחה בהן ולא לטעום מהן אין שומעין לה להאכילה בשר קודש (ועי' אבות פ"ה מ"ה). ולא הסריח בשר הקדש מעולם. כשלא היה לו פנאי להקטיר בלילה כל האיברים שנתעכבו מבערב מעלין אותן בראשו של מזבח ועומדין שם ב' ימים או שלשה עד שיהיו פנויין להקטירן, שאין לינה מועלת בראשו של מזבח, ונעשה בהן נס ולא היו מסריחין כל זמן עכבתם (שם). ולא נראה זבוב בבית המטבחים. בעזרה במקום שהיו שם השלחנות של שיש שמדיחין עליהן את האימורין, ולא היה יולד שם זבוב משום מיאוס, ללמדך ששכינה שורה כאן (שם). ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים. דטומאה זו הואיל ויוצאה מגופו, דבר מגונה ומכוער משאר טומאות. ומה שהיו מתקינין לו כהן אחר תחתיו, מחמת פיסול אחר היו עושין ואותו פיסול שאירע בו כיוסף בן אלם (לעיל יב:) פיסול אחר היה, כגון מחמת צרך, או לנורה של עם הארץ נתזה על בגדו, ולא קרי היה (אבות שם). ולא נמצא פסול בעומר. לינע בו ארך במנחת העומר או בקומצה שלא נתן בה לבונה, וגם גדול היה, שאילו נמצא בו שום פיסול ידחה לגמרי ואין לו תשלומין, שהרי אי אפשר לקצירתו ולקיטתו אלא בליל ט"ז כדמפרש במנחות, ובשתי הלחם. דעצרת נמי לא אירע פיסול, דטוב לא יהא תשלומין כדבר. מאחר שעבר עליהן יו"ט, שהרי צריך לאפותם מבעוד יום, שאין אפייתם דוחה שבת ולא יו"ט, כדאמרינן בפסחים, נמצא נדחים לגמרי אם נמצא בהם פיסול, ולחם הפנים. נמי אם ימצא בהם פיסול בשבת, נדחים הם עד שבת הבאה, דאי אפשר לסדרן אלא בשבת, דכתיב ביום השבת יערכנו, ולפי שאין לדברים האלו תשלומין היו מזקקין לשמירתן יותר משאר קרבנות (שם). עומדים צפופים ומשתחוים רווחים. כשהיו מתכנסין בעזרה ברגלים או בשאר ימות השנה, עומדין לפופין, דוחקין בעמידתן, וכשהיו משתחוים כלפי השכינה לבקש ולשאול כל אחד כפי צרכיו היה ריוח כל כך שהיה בין אחד לאחד ד' אמות, כדי שלא ישמע אחד תפלת חבירו, כך מצאתי באגדה, ב"א לפופים דחוקים היו עד שהיו נמשכין י"א אמה אחורי הכפורת (שם). ולא הזיק נחש. לא נשך אדם ומת (שם). צר לי המקום. כלומר דחוקה לי שעתי בכאן ואיני יכול להתפרנס, שכל הדרים בתוכה היה הקב"ה מפרנסם עד שלא נצרך אחד מהם לחבירו ולא משם להיות מטולטל, כך מצאתי באגדה ולא יותר (שם). בקלנבו. שם מקום שנקרא על שם עבודת כוכבים דכתיב (ישעיה מו) קרס נבו (זבחים צג.). סילוקו כסידורו. שסילוקו לשבת הבאה חם כיום סידורו (חגיגה כו:). חום ביום הלקחו. שיהא חם ביום הלקחו מעל השלחן (מנחות כט.) (חגיגה שם). מקום ארון אינו מן המדה. אינו תופס למעט מדת קרקע לכל צדדיו כלום, כדקתני יש לו עשר אמות לכל רוח, כשמגע בית קדש הקדשים היה יושב ויש ריוח בינו לבין הכתלים עשר אמות לכל צד וכל הבית אינו אלא כ' על כ', נמצא שאינו ממעט כלום (מגילה י:). השלחן הטהור. שאמרתי שיהא טהור, מכלל שהוא ראוי לטומאה, והא כלי עץ העשוי לנחת הוא (חגיגה כו:).

א) כאן הוא סה"ד ולח"כ מסיר דמגיל ר"ע והא דמגיל פי' והד"ל. ב) צ"ל שכשמים. ג) והד"ה תיקן.